

* * *

זיוה שמיר

המוזה קלת הכנפיים: על פזמוניו של נתן אלתרמן אלתרמן כמקור השראה לזמר הים-תיכוני על שיר הזמר "איתך – בלעדייך" ועל גרסתו האפיונית

את שיר האהבה האלתרמני "אתך – בלעדייך", כתב עלם מאוהב בן עשרים וארבע, שפרסם את שירו בכתב-העת האוונגרדי גזית אך לא אסף אותו מסיבות שונות אל ספרי שיריו.¹ אף-על-פי-כן, זהו שיר וירטואוזי פרי-עטו של משורר שחרף גילו הצעיר כבר חווה חוויות רבות, עבר מארץ לארץ יותר מפעם אחת, וזכה לחינוך מגוון – יהודי וכללי, דתי וחילוני, הומניסטי ורואליסטי, מזרח אירופי ומערב אירופי. אלתרמן שאב גם לא מעט מן ההוויי הישראלי-המזרחי והים-תיכוני: פזמוני תימן שלו, למשל, עולים לדעת רבים על כל פזמוני תימן שנכתבו לפניו או אחריו. גם על יהודי צפון אפריקה כתב יפה יותר – באמפתיה ובעומק – ממה שכתבו עליו אחרים, לרבות בניהם ונכדיהם של העולים עצמם. להלן אביא את שיר-האהבה המוקדם הזה בשלמותו ואנסה לגלות בו פינות המאירות את מורכבותו ואת סוד קסמו:²

איתך בלעדייך

על ערפל גופך גופי מתגעגע
טוב לי ומוזר לי בלעדייך להיות
השעון גמגם דבר מה אני יודע
הוא רצה לומר:
אחת אחר חצות.

תניני גם אני להתקטן בגובה,
תניני גם אני ריסים להגיף
ולצאת לדרך... ולשאת את שכל
זכרונך השט מלילה אל אביב.

קדקדי צטור בתלתלי הליל
ובהם לבנת ידך נארגה,
צמד אישוני כשתי קרני האיל,
נאחז בסבך מרגוע וערגה.

מה אכפת אם גם ספין "שלו" שוכח
כבר בגב תקענו פעם זה לזה,
על אשר עיני זנתה ותתפקח,
וצעירך הדק נדרס ויתבזה?

פה אדמה מקדם מחרשת ערבים
ועתה כאן יער אפלה נשא.
תינוקות סומים פורשים עקשו פפים
אל פרות נופו מתוך העריסה.

הן פצת את פה ולנו טוב ביחד,
אם לא תאמיני, בואי וראי:
אין שניה עמי, רק את, רק את, ואף את,
השעון מראה:
— אחת ואין שנית.

כמו באחדים משיריו המוקדמים, תיאר אלתרמן גם בשירו "אתך – בלעדייך" את מלחמת המינים באמצעות סדרה של סיפורים מיתיים, שבמרכזם ניגודי האור והחושך, היום והלילה, לרבות סיפורם של הגבר השחור ואשת-חיקו דסדמונה הבהירה שבמחזה השייקספירי "אותלו".

בשירו של אלתרמן מתוארת ההשתוקקות אל האהובה ושיכוכה של התשוקה באמצעות השורשים המנוגדים ער"ג ורג"ע, המוצמדים זה לזה מסיבות פונטיות וסמנטיות גם יחד: בתחילה מתוארת הערגה אל האהובה (אגב עיצובו מחדש של הפסוק "כְּאֵיל, תִּעְרַג עַל-אֶפְיָקִי-מִיָּם", תהלים מ"ב, ב'). העין, ובה צמד האישונים שקרני האור בוקעות מתוכם "כשתי קרני האיל", נאחזת בחבלי שינה ותשוקה ("בסבך מרגוע וערגה"). קרני האור וקרני האיל מתערבבים כאן אלה באלה.

השורש ער"ג, המנוגד לשורש רג"ע, מצטרף אל השורש אר"ג, הדומה לו ברובד הצליל, וכך מתהווה לנגד עינינו תיאור של השתלבות אצבעותיה הלבנות של האהובה בשחור תלתליו של האוהב (כשילוב של חוטי שתי וערב בצבעים מנוגדים הנארגים באריג). האיל הנאחז בסבך בקרניו ונתפש בארג מעלה על הדעת גם את פרשת

העקדה, והופך את הנאהבים קורבנות על מזבח אהבתם: "קִדְּקִדְי עֲטוּר בְּתַלְתְּלֵי הַלֵּיל / וּבָהֶם לְכַנֵּת יָדֶיךָ נֶאֱרָגָה. / צָמֵד אִישׁוֹנִי כְּשֵׁתִי קֶרְנֵי הָאֵל, / נֶאֱחָז בְּסִבְךָ מְרֻגָּז וְעֶרְגָּה."³

ואולם למעשה הקורבן האמיתי היא האישה שריסיה מוגפים (לנצח?) – ברבים משיריו הגנוזים של אלתרמן הגבר הוא רוצח שביצע crime passionnel מתוך יצר שאינו בר-כיבוש וקנאה עזה כמוות, וכך מצטרפים אל שורשי הפעלים רג"ע, ער"ג ואר"ג גם הפועל הבלתי-הגוי הר"ג המרחף בחלל הטקסט.

הבית הראשון יוצר רושם סוגסטיבי כאילו מתערסל הדובר על גופה של האהובה. אמנם נאמר בו "עַל עֶרְפֶּל גּוֹפֶף גּוּפִי מְתַנַּעֵנֵעַ", אולם במקביל עולה אצל הקורא המשפט הבלתי הגוי "עַל עֶרְסֶל גּוֹפֶף גּוּפִי מְתַנַּעֵנֵעַ", משפט שרק תבניתו מצויה בטקסט במוחש.⁴

באורח אירוני, שני הצירופים (זה המצוי בטקסט וזה העולה ממנו באופן סוגסטיבי) הם למעשה דבר והיפוכו, שהרי אוהב המתגעגע על ערפל גופה של אהובתו מתרפק לאמתו של דבר על זכר האהבה, על ישות ערטילאית שאינה מצויה במוחש. השיר אומר אפוא את מה שאומר שירו הגנוז של אלתרמן "תליית חלומות" באופן אחר: החלום יפה ממימוש, זכרה של האהובה יפה מן המגע הממשי אתה, התגשמות האהבה מעבירה את האוהב לספירה אחרת של מציאות פשוטה, המממשת את חלומותיו ו"הורגת" אותם.

האהובה בשיר "אַתָּךְ – בלעדייך" נעלמה ואיננה כי הגבר שחרש באדמת הבתולין, או באדמה הבתולה שהפכה לאדמה בעולה, סילקה לנצח מחייו. הוא מודה בקנאתו על שצעיפה הדק של אהובתו (סמל בתוליה) "נִדְרָס וְיִתְבַּהֵּה", ובאופן עמום ולא-מפורש הוא מודה שרצח אותה רצח אמיתי או מטפורי. תלתליו השחורים – תלתלי הליל – ולבנת בשרה של האהובה, כמו גם סיפור הצעיף, מעלים על הדעת את סיפור אותלו, שרצח את אשתו האהובה בשל החשד שמטפחתה, סמל הבתולין בספרות התקופה, נמצאת בידיו של גבר זר. במקביל, חרישת זרים בשדהו, או בעגלתו ("פֶּה אֶדְמָה מְקֻדָּם מִחֶרֶשֶׁת עֶרְבִים"), כמו גם סיפור האָרְג ("וּבָהֶם לְכַנֵּת יָדֶיךָ נֶאֱרָגָה") – מעלה על הדעת את סיפור שמשון ודלילה (ראו "לולא חֶרְשָׁתָם בְּעֶגְלָתִי, שופטים י"ד, י"ח; אִם-תֵּאֲרָגִי אֶת-שִׁבְעַת מַחְלָפוֹת רֹאשִׁי [...] וְיִסַּע אֶת-הַיָּתֵד הָאָרְג", שם ט"ז, י"ג-י"ד).

בסיפור המקראי, כמו בשיר שלפנינו, האישה מייצגת את הלילה ואילו הגבר את אור השמש (שמותיהם – שמשון ודלילה – מרמזים על כך, כשם שהשם הפלשתי "דגון" מעיד על היותו אלוהי הדגה או הדגן).

כך או כך, לפנינו מערכת יחסים בעייתית בין המינים: של הונאה ושל פיתוי, של קנאה ושל אלימות, הדומה למיתוסים של היום והלילה. הגבר אחוז עדיין בשרעפים ובתנומה, בממלכת הצללים, ואילו האהובה כבר מוארת באורו של יום חדש. אכן, השעון אומר בשיר "אַחַת אַחַר חֲצוֹת, שפירושו: יום חדש הגיע, יום חדש הסותם את הגולל על מערכת היחסים הישנה והכושלת עם מי שנחשבה "אַחַת וְאֵין שְׁנִית". ואף על פי כן, הדובר חוזר כבהשבעה: "רַק אַתָּה, רַק אַתָּה, וְאַף אַתָּה"⁵ (החזרה השלישית [AX AT-AXAT], השבעה שיש בה לשון-נופל-על-לשון המרמזת לבלעדיותה של האהובה "האחת" ומלמדת על אי-רצונו של האוהב למצוא לה תחליף, ועם זאת, על חוסר יכולתו להימצא במחיצתה).

כדאי לשים לב למשחק שבמילים "אחת" ו"שנייה", המציינות באופן מכני את הזמן בשעון, אך גם מתפקדות בתחום הרומנטי-הרגשי (וכן לשימוש כמו בשורש רג"ע, הנקשר גם לציון הזמן "רַגְע"). הלב – משכן הרגשות הופך כאן לכלי מכני – לשעון מעורר – כבשירו של אלתרמן "ליל קיץ" ("הֶלֶב צֹלֶצֶל אֶלְפִים"), ונוצר אוקסימורון המרחף על שיר האהבה המודרניסטי שלפנינו.

שירו הגנוז של אלתרמן "אַתָּךְ – בלעדייך" לא נועד מלכתחילה להיות פזמון, אך הריתמוס האלתרמני הסדיר שלו בהחלט התאים להלחנה. בדיעבד, לאחר שנורית הירש הלחינה אותו ויהורם גאון הגיש אותו לקהל המאזינים בביצוע נפלא ורגיש שאפשר להבין בו כל מילה, הוא היה לפזמון אהוב המושמע תכופות מעל גלי האתר.

הנה, מתברר ששיר מורכב זה שימש מקור השראה לפזמון ים-תיכוני דליל למדיי בתוכן וברעיונות בשם "אוהב אותך" (מילים יוסי גיספן, לחן עדי לאון, ביצוע סטלוס ואורן חן). גיספן נטל מן המקור האלתרמני את המשקל (את ההקסמטר הטרוכאי האופייני כל-כך לאלתרמן כבשורת הפתיחה הנודעת: "פִּי סַעְרָתָ עָלִי, לְנִצַּח

אָנאָנאָ. למעשה משקלם של שני השירים – שירו של אלתרמן והפזמון היס-תיכוני שנולד בעקבותיו ובהשראתו – דומה כל כך עד כי אפשר לשיר את החיקוי לצלילי הלחן של המקור.

בהשראת השיר האלתרמני שיבץ גיספן את המילים "ערפל" ו"בלעדייך" בפתח שירו (מילים אלה משובצות כזכור בפתח שירו של אלתרמן). בעקבות אלתרמן משובצים בשירו גם הצירופים "אני יודע" ו"שתי עיניי" (אצל אלתרמן: "צמד אישוני"), וכן המילים "את האחת". גם פזמונו של גיספן מנתר בין הסיפרה "אחת" (המתארת את האהובה) לבין הסיפרה "שתיים" (המתארת את תיאורן של שתי העיניים שנעצמו). בתולדות הפזמון העברי שלט בכל השנים הסדר הנכון: בראש וראשונה חשובות היו המילים, אחר-כך בא מקומו של הלחן, ובסופו של דבר חשוב היה גם הזמר המבצע. ואולם, כולם הבינו שאת המשורר אי אפשר להחליף, ואילו את המבצע ניתן להחליף באחר במרוצת השנים, ויעידו רבים מפזמוני אלתרמן שכל אחד מהם זכה לביצועים אחדים, ישנים כחדשים.

היום, לעומת זאת, הסדר הפוך: הזמר המבצע עומד בראש הסולם, אחריו בא תורו של הלחן. והמילים?... את המילים ואת ה"משורר" שכתב אותן אפשר להמיר במחולל תמלילים, כי מי מקשיב להן? מה הפלא שהתעמעע ערכו של הפזמון העברי, שהיה פעם מופת של מקוריות ושל חידוש.

אכן, פזמונו של יוסי גיספן מלמד שבימינו המילים אינן חשובות כלל. העיקר הוא שישובץ בשיר השורש אה"ב בכל נטיותיו. גם הלחן איבד את התפקיד החשוב שהיה לו בעבר. היום חשובים רק קולו, הופעתו החיצונית ומידת הפופולריות של הזמר-המבצע:

אוהב אותך

כמו בערפל הייתי בלעדיך,
העולם נראה ברור מאז שבאת.
את הארת לי את חיי באור עיניך
את האחת.

אני זוכר לרגע נעלמתי (צ"ל "נאלמתי")⁶
לא הצלחתי לדבר כשאת הופעת,
אספתי שתי מלים ולך אמרתי:
את האחת.

אהב אותך יום ועוד לילה,
אהב אותך עד סוף ימי,
אהובתי, תמיד אקרא לך
עד שאעצם את שתי עיני.

מבטך החם נוגע לא נוגע,
חוזר אל תוך הלב לאט לאט,
מעולם לא היה בי ספק. אני יודע:
את האחת.

אני זוכר לרגע נעלמתי [צ"ל: נאלמתי]
לא הצלחתי לדבר כשאת הופעת,
אספתי שתי מלים ולך אמרתי:
את האחת.

אהב אותך יום ועוד לילה, אוהב אותך...
עד שאעצם את שתי עיני.

למה נכביר מילים? דומה שכל מילה נוספת – מיותרת.

אף-על-פי-כן, ראוי שתאמרנה מילים אחדות על הרוח הרעה הנושבת במקומותינו בעשור האחרון ועל אוירת השנאה ואלימות המתעוררת בכל פעם שמתנהל שיח סביב ערכו של ה"זמר המזרחי". המילה הנפוצה והפופולרית ביותר הנשמעת כשמתעורר השיח הזה היא המילה "גזענות".

נכון, זמרי הקסטות של התחנה המרכזית לא הושמעו עד לפני שנות דור מעל גלי האתר, אך לא היה בזה שמץ של "גזענות". המילים של שירים אלה היו פשוט מאוד גרועות וירודות. לא נעים לי לחזור על מה שאמר עליהם יורם גאון, אך הוא אמר דברי אמת; ואת יורם גאון אי אפשר להאשים ב"גזענות". והמוזיקה? יש מי שאוהב מוזיקה אנדלוסית, ויש מי שמעדיף על פניה את המוזיקה של השאנסון הצרפתי או של פזמוני ה"חיפושיות". עניין של טעם.

יש להודות על האמת: ייתכן שזרותן של המילים הירודות בפזמונים הללו באמת גרמה פה ושם להדרה. באחד ממערכוני התוכנית הסטירית "ארץ נהדרת" מגיע זמר מזרחי בשם "דידי דדון", מעונב וחנוט בחליפה לבנה מהודרת, ובפיו בקשה: לצרף את קולו אל "הגבעתרון" – אל קבוצת הזמר ה"מיתולוגית", שקנתה את אהדתן של "האליטות הישנות" בזכות שירים של ארץ-ישראל העובדת (כדוגמת "ים השיבולים" ו"ניצנים נראו בארץ"), אך באלף השלישי, יש להודות, היא כבר אינה מרטיטה את לבם של המאזינים הצעירים.⁷

במערכון המבריק הנ"ל חברי "הגבעתרון", להקת זמר שהוקמה ב-1948 והמזוהה עם הדור שהקים את המדינה, עורכים לו "אודישן" ומסרבים לקבל את הזמר המסלסל בקולו והמדגיש את החי"ת והעי"ן בטענה שהוא אינו מתאים להם. אבל וחפוי ראש יוצא הזמר המזרחי מן האולם המעוטר בערמות חציר שקלשון נעוץ בהן, ובו שוררת אווירה של רפת או אורווה, נכנס למכונית הענק המפוארת החונה בחוץ, ואומר לנהגו: "יאללה. נוסעים לקיסריה!" מוסר השכל: מי שהדיר את הזמר המזרחי במשך עשרות שנים, מקבל אותו היום "ובגדול".

באמפיתאטרון של קיסריה יש כארבעת אלפים מקומות, והוא היה שנים רבות "ביתם" של זמרים כדוגמת שלמה ארצי, אך היום הוא ביתם של איל גולן ושרית חדד, של שלומי שבת ושל משה פרץ. היום אי אפשר לפתוח תוכנית זמר טלוויזיונית מבלי לפגוש את הזמרים הללו, שהסינתזה של הלחן הים-תיכוני שלהם, קולם המיוחד ושל הופעתם הנוצצת – ולא המילים הריקות מתוכן שהם משמיעים – היא ה"עושה" את השיר.

בנושאי "גזענות" מקובלת עליי אבחנתו של ביאליק שאמר אדם שואף להתבדל מזולתו התבדלות תרבותית זכותו לעשות כן, ואין להאשימו ב"גזענות". גזענות היא אפליית הזולת על בסיס צבע שער, עור ועניו – על בסיס נתונים שאין לאדם שליטה עליהם. מותר בהחלט לאדם להעדיף את צליליה של המוזיקה האנדלוסית על צלילי הלחנים של וילנסקי וארגוב. אך מי שמעדיף את האחרונים איננו "גזען".

זוהר ארגוב היה בלי ספק ה"אריק איינשטיין" של "הזמר המזרחי". אין מחלוקת שהוא מס' 1 בין המבצעים של המוזיקה הים תיכונית המכונה משום מה "הזמר המזרחי". אך מה לעשות? הטקסטים של שיריו קלישאתיים מדי וגובלים לפעמים בקיטש, כולל מילותיה של זמירה חן לשיר "ים של דמעות" (שכולו מליצות וחרוזים דקדוקיים של חרזנים מתחילים), ולרבות מילותיו של אביהו מדינה לשיר "הפרח בגני", ספינת הדגל של הרפרטואר של זוהר ארגוב. את המילים היפות ביותר בפזמוניו של ארגוב כתב דונש בן לברט לפני אלף ומאתיים שנים.

תמליליהם של רבים מהפזמונים ה"מזרחיים" כתבו חרזנים שנולדו במזרח... אירופה. הנה, לילית נגאר שרה את השיר "צל עץ תמר ואור ירח" המוגדר על-ידה כשירו של פאריד אל אטרש שהיה נסיך דרוזי ולקח לדבריה מוטיבים ממנגינות טנגו אירופיות. ובכן, להווי ידוע: את הפזמון הזה עיבד והפיק שלמה פיינטון-אפרת (שעיבד והפיק גם את השיר "האוניות עגנו במלטה" שאותו חיבר צבי אנקורי), אך כתב אותו אפרים וינשטיין מטבריה והלחין אותו גיסו, הרופא ד"ר חיים קוברין, שהיה גם כנר והופיע בבתי-קפה להשלמת הכנסתו. ואם אומר שהמילים של אפרים וינשטיין מטבריה הן קיטש גמור, האם גם אמירה כזאת תואשם ב"גזענות"?

כנגד השיר האפיגוני "אוהב אותך" שהתיישב על שירו של אלתרמן "איתך – בלעדייך" כפטרייה על צמח פונדקי, שיריו של זאב נחמה (בביצוע להקת "אתניקס") הם חידוש מרענן. שירו "ב.מ.וו. שחורה", למשל, הוא מופת של שיר "מזרחי" ראוי לשמו, הכתוב בעברית יום-יומית וכמו-פשוטה, בחריזה ובריתמוס מצוינים.

יש בו רמזים חברתיים מורכבים ורב-סתריים (בניגוד לשירת המחאה השגורה והשחוקה), והוא נכתב ממקום של כוח וביטחון עצמי, ולא מעמדה של נחיתות, קובלנות וטרוניות. זאב נחמה עשה לפולקלור של שכונות-העוני של עולי המזרח מה שעשה ביאליק ב"שירי העם" שלו לפולקלור של העיירה המזרח-אירופית. הוא עומד מאחורי גיבוריו, ומחליף עם הקהל קריצות-עין אירוניות על חשבונם.

על התופעה הזאת של מלל קלישאי וריק מתוך, המאפיין חלק גדול ממה שמכונה בשם "הזמר המזרחי" אסור להשמיע דברי ביקורת. רוב המבקרים נוקטים עמדה של "והמשכיל בעת ההיא יידום", פן יאשימום בהאשמות שווא וינדו אותם כי העזו לומר את האמת.

עד ליום מיוחל שבו תיווצר סינתזה צולחת בין סשה ארגוב לזוהר ארגוב, אנו עדים לתופעה שפה למילותיו של הפזמון העברי אין כל ערך. המאזינים-הצופים מתרשמים אך ורק מן הלחן (שהוא בדרך-כלל יווני או תורכי, ואין בו צייני-סגנון "מזרחיים") מקולו של האליל הנערץ ומהופעתו החיצונית. והמילים? מי מקשיב להן? גם אם ישיר אליל-הזמר מילים מספר הטלפון או מלוח מדד המחירים לצרכן, איש לא ישים לב לכך. הזמר דדי דדון יפצח קולו בשיר, והכרוכיות (groupies) ברחבי האמפיתיאטרון בקיסריה תצרחנה ככרוכיה.

הערות:

1. גזית, ב', חוב' א, תרצ"ד (ינואר 1932), עמ' 31; *מחברות אלתרמן*, כרך ב', תל-אביב תשל"ט, עמ' 143-144. לימים זכה השיר ללחן של נורית הירש, והיה לפזמון פופולרי.
2. הניתוח שיובא להלן מתבסס על דברים שכתבתי על שיר זה לראשונה בשנת 2001 ואחר-כך בשניים מספריי. ראו מאמרי: "הוא ארמון, הוא אריה, הוא המלך ליר", *עלי שית, גיל' 46* (2001), עמ' 29-13. המאמר כונס בשינויים בספרי *המייית הים: שירת האהבה האירופית והספרות העברית*, תל אביב 2008, עמ' 85-106, וכן בספרי *הלך ומלך: אלתרמן – בזהמיאן ומשורר לאומי*, תל-אביב 2010, עמ' 257-280.
3. על כך עמדתי עוד בספרי *עוד חוזר הניגון*, תל-אביב 1989, עמ' 232-233.
4. בפורום של אתר אלתרמן בניהולו של דוד גוטרזון נפתח ביום 10.4.2020 ויכוח בדבר השינוי שחל בשורת הפתיחה של "אתך – בלעדריך" במעבר מנוסח *גזית* לנוסח שפרסם מנחם דורמן ב*מחברות אלתרמן*. לשרשרת התגובות הצטרפתי גם אני באיחור-מה ביום 16.4. לאחר שנודע לי עליה מפי דוד גוטרזון, מנהל אתר אלתרמן, שכתב אליי שאילתא בעניין זה, ושכח לשגרה (כפי שהודה במכתב אליי). וכך כתבתי בתגובתי למנהל האתר:
"את נוסח 'גזית' לא הכרתי, אך שמעתי מן המילים 'על ערפל גופך גופי מתגעגע' את התבנית של המילים 'על ערסל גופך גופי מתנענע' [וכך נכתב בספרי 'הלך ומלך' עמוד 237]. מתברר לי עכשיו שזו היתה כוונתו המקורית של אלתרמן, ואחר-כך הוא עטף אותה בערפל... אגב, זו אינה הפעם הראשונה שבה יריתי ירייה באפלה, שפגעה 'בול'. לפני שנים אחדות כתבתי שאת שירה האחרון כתבה תרצה אתר בהשראת שירה של סילביה פלאת 'פרגים באוקטובר', ולא עוד ששיערת שיהא התחילה לתרגם את שירה של סילביה פלאת, ואגב תרגום החליטה לכתוב שיר משל עצמה. והנה, לימים פתחה נגה אלבלך את ארכיון תרצה אתר, שהיה נעול עד אז, והתברר שתרגמה אתר באמת התחילה לתרגם את שירה של סילביה פלאת, ועזבה את התרגום באמצע, כהשערת." אוסיף השערה שלעולם לא אדע כנראה אם היא קלעתי בה למה שהתרחש במציאות: להערכתך, כששמע אורי זוהר את אילנה רובינא, אשתו דאז, שרה את שירו של אלתרמן "ספני שלמה המלך" ובו הפזמון החוזר הפותח במילים "עֲצִיּוֹן גָּבֵר, עֲצִיּוֹן גָּבֵר", עלה בלבו הרעיון לכתוב את מערכונו הידוע על חידון התנ"ך (ובו המשפט החוזר: "גִּפְּן בְּמוֹכֵן גִּפְּן").
5. השוו לשיר האהבה "אֵיךְ" מאת ח"נ ביאליק, המסתיים בחזרה על המילה השגויה "רק אותך, אותך, אותך" (כך שמר על נוסח הדיבור של הבחור הפשוט, שבפיו שם המשורר את מילות האהבה).
6. המילה השגויה "נעלמתי" (במקום "נאלמתי") מופיעה לא רק באתר שירונט, אלא גם באתר [המוקדש לביצועו של השיר על-ידי סטאלוס ואורן חן](#).
7. שמה של הלהקה, שנגזר במשקל ה"ציזבטרון", להקת הזמר של מלחמת השחרור, ניתן לה על שם קיבוץ גבע שבעמק יזרעאל.